OILA MUHITITNING BOLANING AKADEMIK MUVAFFAQIYATIGA TA'SIRI

Ismadiyarova Umida

https://doi.org/10.5281/zenodo.20552198

Annotatsiya: Jahon hamjamiyatida bugungi kunda ta'lim imkoniyatlarini oshirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Oila ana shu sifatlarni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Bolaning shaxsiga nisbatan hurmat, qo'llab-quvvatlash va o'qish uchun qulay muhit yaratish nafaqat uning muvaffaqiyatini oshiradi, balki uning stressga chidamliligi va o'ziga ishonchini ham mustahkamlaydi. Bolaning o'quv qiyinchiliklari bilan muvaffaqiyatli kurasha olishiga qaysi tarbiya uslublari samarali yordam bera olishini o'rganish muhimdir.

Kalit so'zlar: akademik muvaffaqiyat, ta'lim, tarbiya, metodika, ijtimoiy tarbiya, hamkorlik.

Аннотация: Сегодня мировое сообщество уделяет особое внимание расширению образовательных возможностей. Семья играет важную роль в формировании этих качеств. Уважение к личности ребенка, поддержка и создание благоприятной среды для обучения не только повышают его успеваемость, но и укрепляют стрессоустойчивость и уверенность в себе. Важно изучить, какие методы воспитания могут эффективно помочь ребенку успешно справляться с трудностями в обучении.

Ключевые слова: академическая успеваемость, образование, воспитание, методология, социальное воспитание, сотрудничество.

Abstract: Today, the world community pays special attention to increasing educational opportunities. The family plays an important role in the formation of these qualities. Respect for the child's personality, support and creating a favorable environment for learning not only increase his success, but also strengthen his stress resistance and self-confidence. It is important to study which upbringing methods can effectively help a child successfully cope with learning difficulties.

Keywords: academic success, education, upbringing, methodology, social upbringing, cooperation.

Jahon hamjamiyatida bugungi kunda ta'lim imkoniyatlarini oshirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Zamonaviy ta'lim tizimlari ko'pincha bolalardan mustaqillik, o'zini-o'zi nazorat qilish, va katta ma'lumot hajmini o'zlashtirish ko'nikmalarini talab qiladi. Oila ana shu sifatlarni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Turli tarbiya usullari o'quv motivatsiyasi va ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirishga qanday hissa qo'shishini tushunish orqali ota-onalar va o'qituvchilar samarali hamkorlik qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Oiladagi emotsional muhit bilan bolaning akademik yutuqlari o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjud. Bolaning shaxsiga nisbatan hurmat, qo'llab-quvvatlash va o'qish uchun qulay muhit yaratish nafaqat uning muvaffaqiyatini oshiradi, balki uning stressga chidamliligi va o'ziga ishonchini ham mustahkamlaydi. Bolaning o'quv qiyinchiliklari bilan muvaffaqiyatli kurasha olishiga qaysi tarbiya uslublari samarali yordam bera olishini o'rganish muhimdir.

Respublikamizda so'nggi yillarda boshlang'ich ta'lim bilan qamrab olingan bolalarning har tomonlama sog'lom va ruhan yetuk shaxs etib kamol toptirishga oid belgilangan vazifalarning xuquqiy-me'yoriy zarur asoslari yaratildi. "Yangi O'zbekiston maktab ostonasidan, ta'lim-tarbiya tizimidan boshlanadi, degan g'oya asosida keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirish..." ni ustuvor etib belgilanganligi mamlakat kelajagi bo'lgan bolalarni kichik maktab yoshidayoq bilish jarayonlarini rivojlanishiga erishish, o'quvchilar diqqati barqarorligini takomillashtirish yuzasidan yangicha ilmiy yondashuv asosida ilmiy-amaliy tadqiqotlarni amalga oshirish hamda nazariy

yechimlarini topish uchun keng imkoniyatlar yaratildi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprel; 50-modda), 2022-yil 28-yanvarda tasdiqlangan PF-60-son “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” gi farmoni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108-son “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” Farmoni, “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun (2020-yil, 20-modda), 2019-yil 12-iyuldagi 577-son “O‘quvchilarni psixologik-pedagogik qo‘llab-quvvatlash ishlarini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”, “Ijtimoiy himoya yili” davlat dasturi (4.2-modda), “Yoshlar yili” Davlat dasturi kabi qator davlat hujjatlarini misol qilib keltirish mumkin.

Pedagogika va psixologiya nazariyasi va amaliyotda muhim yo‘nalish sifatida ta’lim va tarbiyaning ustuvorligi ko‘plab ilmiy tadqiqotlar, xalqaro, mintaqaviy konferensiyalar materiallarida aks ettirilgan bo‘lib, mamlakatimiz ilmiy tadqiqot doiralarda umumiy va nazariy jihatlari yoritilgan. E.G’.G’oziyev, G’.B.Shoumarov, G.K.Tulaganova, V.M.Karimova, N.S.Safayev kabi pedagog-psixolog olimlar yoshlar tarbiyasi muammolari va xulq atvoridagi o‘zgarishlarning pedagogik-psixologik xususiyatlarini tadqiq qilganlar.

L.S.Vigotskiy, A.G.Asmolov, B.G.Ananev, A.I.Solnsev, N.A.Medova, D.Z.Deniskino, A.V.Zaporojets, S.N.Shaxovskaya, A.R.Luriya, Y.Ekarius, J.H. Cooper, D.Baumrin, WJ. Doherty, L.Stainberg kabi olimlar kichik maktab yoshidagi bolalarning o‘quv faoliyatiga tarbiyaning psixologik ta’siri va xususiyatlarini o‘rganishga qaratilgan tadqiqotlarning muhim jihatlari tahlil qilingan.

Tarbiya masalasi har doim ham oilaviy qiziqishlarning markazida turmagan. O‘rta asrlar feodal tuzumi davrida bolalikka bugungi kundagi singari asosiy ijtimoiy masala sifatida qaralmagan. Bolalar ham kattalar singari kundalik hayotda ishtirok etishgan o‘zaro yordam berishgan, shu bilan birga zarur bo‘lgan qobiliyatlarni o‘zlarida mujassam etishgan, buning uchun esa ularga alohida ta‘limot shart bo‘lmagan. Tarixda oila va tarbiya masalalari bitta tushuncha bo‘lmagan va “Bolalar qattiqqo‘llik bilan kelajakka tayyorlanilmagan, kelajak tushunchasi ham o‘ta mavhum sanalgan”. Xo‘sh, oilada tarbiya qay ko‘rinishda bo‘lishi zarur bu savolga Y.Ekarius nazariyasidan javoblar qidiramiz. Y. Ekariusning nazariyasiga ko‘ra, oiladagi tarbiya ijtimoiy shakl kasb etmay aksincha, pedagogik mazmun kasb etishi darkor. Oilada tarbiya ma‘lum bir ko‘zda tutilgan aniq faktorlarga asoslanib ishlab chiqilmaydi. Shunga ko‘ra, tarbiya degani “Tarbiya bu avlodlar o‘rtasidagi interaktiv faoliyat hisoblanib u yosh avlodning katta avlodga nisbatan maxsus munosabatlarini shakllantiradi, shunga ko‘ra yosh avlod o‘zi tomonidan ishlab chiqilgan strukturalarga ko‘ra katta avlodni inkor etadi yoki qo‘llab-quvvatlaydi”.

Oila tarbiyasi psixologiyasi ota – onaning optimal pozitsiyasiga bo‘lgan talabni ilgari suradi. Ota-onalar bolani qanday bo‘lsa, shunday qabul qilsa, unga iliq munosabatda bo‘lsa, unga xolisona baho bersa va shu baho asosida tarbiyani qursa, ota-onalarning farzand tarbiyasidagi pozitsiyasi maqbuldir; agar ular bola hayotining o‘zgaruvchan sharoitlariga mos ravishda ta‘sir qilish usullari va shakllarini o‘zgartirishga qodir bo‘lsa; agar ta‘limning sa‘y-harakatlari kelajakka qaratilgan bo‘lsa kelajakdagi hayot bola oldiga qo‘yadigan talablar bilan bog‘liq. Ota-onaning optimal pozitsiyasi bolaning farovonligiga qaratilgan. Bu ota-onalarning xatolariga tanqidiy munosabatini o‘z ichiga oladi. Oiladagi barcha tarbiya bolalarga mehr-muhabbatga asoslanadi. Ota-onalarning mehri bolalarning har tomonlama rivojlanishi va baxtini ta‘minlaydi.

Shuningdek, bolaning akademik muvaffaqiyatga erishishining nazariy-metodologik asosini Sharq mutafakkirlari Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Nasr Forobiy, Alisher Navoiy,

Maxmud Zamaxshariy kabi olimlarning ma`naviy meroslari tashkil etadi. Abu Ali ibn Sino bola rivojlanishida uning individual jihatlarini e`tiborga olish kerakligini ta`kidlagan. Mutafakkirlar fikrlari ta`lim tarbiyaga e`tibor berish, tabiiy-ilmiy va ijtimoiy-ruhiy qarashlarni qamrab oladi. Oila muhitining bolaning rivojlanishiga ta’siri G‘arb va Sharq mamlakatlarida sezilarli darajada farqlanadi va bu farqlar turli qadriyatlar, an’analar va madaniy xususiyatlar bilan bog‘liq.G'arb: individuallik va o‘zini namoyon qilishEvropa va Shimoliy Amerika kabi G'arb jamiyatlarida individualizm ta'limning asosidir. Demak, oila muhiti ko‘pincha bolaning mustaqilligini, o‘zini namoyon qilishi va shaxsiy mustaqilligini rivojlantirishga qaratilgan.

Quyidagi jihatlarga alohida ahamiyat qaratish zarur. Mustaqillikni rag'batlantirish: Ota-onalar bolalarda o‘ziga ishonch va mustaqillikni rivojlantirishga intiladi. Ota-ona tarbiyasi bolaning noyob iste'dodi va ehtiroslarini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan.Shaxsiy chegaralarni o‘rnatish: G'arb ota-onalari ko‘pincha o‘z farzandlarining shaxsiy chegaralarini hurmat qilishadi va ular bilan teng munosabatlar o‘rnatishga harakat qilishadi. Bolaning huquqlari erta yoshdan e'tirof etiladi. Moslashuvchanlik va qo‘llab-quvvatlash: Ota-onalar bolani qo‘llab-quvvatlaydilar, tanlash erkinligini beradilar va qattiq umidlarni yuklamaydilar. Bu o‘ziga ishonch va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.Shunday qilib, G'arbda oilaviy muhit bolalarda mustaqil fikrlash va shaxsiy mas'uliyatni o‘z zimmasiga olish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Sharq: kollektivizm va ijtimoiy uyg'unlik Xitoy, Yaponiya, Janubiy Koreya kabi Sharq jamiyatlarida kollektivizm va oqsoqollarga hurmat qadriyatlari markaziy o‘rin tutadi. Bu yerdagi oila muhiti oila a’zolari o‘rtasidagi rishtalarni mustahkamlash va butun jamiyatga hurmatni kuchaytirishga qaratilgan.

Oila va guruh ustuvorligi: Ota-ona tarbiyasi oila va jamiyatning muhimligini ta'kidlaydi. Ota-onalar bolalarni kattalarni hurmat qilishni, ota-onalarga bo‘ysunishni va boshqa odamlarning manfaatlarini hisobga olishni o‘rgatadi, bu jamiyat oldidagi burch va mas'uliyat hissini rivojlantirishga yordam beradi.

Yuqori umidlar va o‘z-o‘zini tarbiyalash: Sharqiy ota-onalar ko‘pincha o‘z farzandlarining muvaffaqiyatidan, ayniqsa, o‘qishda katta umidlarga ega.

Bu intizom, qat'iyat va qattiq ishlashga tayyorlikni singdiradi.Kollektiv me'yorlar va an'analarga hurmat: Sharqda ota-onalar o‘z farzandlarida madaniy an'analar va munosabatlarga hurmatni singdirishga intilishadi, bu esa bolalarning jamiyatning ijtimoiy me'yorlariga yaxshiroq moslashishiga yordam beradi.Sharqda oila muhiti bolada jamiyat uchun muhim bo‘lgan qadriyatlarni va uning ijtimoiy totuvlikni saqlashdagi rolini rivojlantirishga qaratilgan.Qiyosiy xususiyatlarG'arbiy Sharq tomoniTa'limning maqsadi - mustaqillik va o‘zini namoyon qilish jamiyat va oila bilan aloqalarni mustahkamlash.Ota-onalarning o‘rni Individuallikni qo‘llab-quvvatlovchi murabbiylar Intizomga urg'u beradigan rahbarlar va murabbiylarIjtimoiy umidlar Shaxsiy muvaffaqiyat Oilaviy obro‘-e'tibor uchun yuqori yutuqlarQoidalarga munosabat Moslashuvchanlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish Qoidalarga rioya qilish va an'analarga hurmatO‘z-o‘zini identifikatsiya qilish Individualizm KollektivizmNatijada, G'arbdagi oilaviy muhit bolaning o‘zini namoyon qilishi va individualligini rivojlantirish uchun qulayroq bo‘lsa, Sharq oila va jamiyat oldidagi mas'uliyatni ta'kidlaydi.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash mumkinki, oila muhitining bola rivojlanishiga ta'siri G'arb va Sharq madaniyatida sezilarli darajada farqlanadi. G'arb jamiyatlari individuallik va mustaqillikni qadrlaydi, shuning uchun ta'lim o‘z-o‘zini ifoda etish va tanqidiy fikrlashni rag'batlantirishga

qaratilgan. Sharq madaniyatlarida esa aksincha, jamoaviylik va urf-odatlarni hurmat qilishga urg‘u beriladi, bu esa oila va jamiyat oldidagi intizom va mas’uliyatni yuksaltiradi. Ikkala yondashuvning ham kuchli va zaif tomonlari bor: G‘arb modeli shaxsiy rivojlanish va o‘ziga ishonchni qo‘llab-quvvatlaydi, Sharq modeli esa ijtimoiy totuvlik va oilaviy qadriyatlarga sodiqlikni targ‘ib qiladi.

Bu farqlar madaniy kontekst bolaning shaxsiy rivojlanishi va jamiyatga integratsiyalashuviga ta'sir etuvchi ota-ona tarbiyasiga o‘ziga xos yondashuvlarni qanday shakllantirishini ko‘rsatadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Abdullayeva Sh.A. Pedagogik diagnostika va korrektsiya. –T.: “Fan va texnologiyalar” nashriyot, 2009.
2. Pedagogika nazariyasi va tarixi. 1-qism. Pedagogika nazariyasi / M.X.Toxtaxodjayeva va boshqalar / Prof. M.X.Toxtaxodjayevaning umumiy tahriri ostida. – T.: Iqtisod-moliya, 1996.
3. Хамрокулова, Ш. Э., & Тулишов, F. Р. (2022). АБДУРАУФ ФИТРАТ АСАРЛАРИДА ИЖТИМОИЙ ТАРБИЯ МАСАЛАЛАРИНИНГ ЁРИТИЛИШИ. ZAMONAVIY TARAQQIYOTDA ILM-FAN VA MADANIYATNING O'RNI, 2(24), 123-126.
4. Xamrokulova, S. (2024). GLOBALLASHUV JARAYONIDA YOSHLAR TARBIYASIGA TA’SIR ETUVCHI MEDIA VOSITALARI. Academic research in educational sciences, 5(Conference NUU 5), 163-167.